

Čitaonica Slobodana Šnajdera KNJIGE ZA POD BOR

Davno već obreo sam se na Krležinu Gvozdu u važnoj, posve neprotokolarnoj posjeti. Krleži, ako to nije bio poziv na objed, dolazilo se u podne, pretpostavit ću zato što bi bard počinjao pisati za Aurorina rumenila, a onda je valjda malo odspavao da bi odmorio ruku. Tako sam i ja bio pokucao »točno u podne«, a Krleža je sjedio za stolom, mahao nogom u cipeli (!) manjega broja i bubnjao prstima po nevjerojatnoj hrpi rastvorenih knjiga »poslužjenih« na tom istom stolu – ne manje od desetak njih! Udarao je, dakle, kažiprstom po tim knjigama, bile su s »pasicama« ili bez njih, i grmio: »Nitko ništa ne čita, nitko ništa ne čita!«

Ja sam mu htio reći da sam ja njega gotovo cijeloga pročitao osim onoga što čitati nije dao. Ali, kako biva, nisam rekao gotovo ništa, već sam slušao. Odvažit ću se reći da ja prilično čitam. Na primjer, uvijek pročitam knjigu koju recenziram. I ovo što slijedi izbor je iz pročitanaoga, pa eto, barem u tom smislu, nije izbor na pamet. Godišnje na ovom mjestu objavim gotovo trideset recenzija. Recenzije objavljujem zato da bi se recenzirane knjige čitale. Čitam dakle da biste čitali. Što više knjiga da biste čitali, pa makar deset odjednom, kao što je to, očito, činio Krleža. Valja se bojati ljudi od jedne knjige; još ih se više valja bojati nego onih koji ne čitaju ništa.

Todorov i Zimbardo

Evo sada nekoliko preporuka na temelju moje Čitaonice. Interesi ljudi jako se razlikuju, i ja sam radeći na ovom popisu uzeo u obzir da se još više razlikuju čitatelji. Ovo što slijedi moji su prijedlozi i oni se odnose na »knjige za pod bor«. Neke od prikazanih knjiga postoje, barem zasada, samo na stranim jezicima. No, tako je još 2009. bilo s knjigama Todorova i Zimbarda koje sam prikazao u Čitaonici, a ove su godine izašle u hrvatskim prijevodima, obje kod TIMpressa: dva kapitalca. »Strah od barbara« Tzvetana Todorova i Zimbardov »Luciferov učinak«, izvorno jedna francuska i jedna američka knjiga. Iz prve nas gleda Zapad kao tvrđava u trajnom strahu od barbara – ne zaboravimo, s udjelom naše »samoskrivljene nezrelosti«, ali i s nepravom, mi smo još uvijek tom Zapadu nešto kao barbari; konačno, »sukob civilizacija« – koncept protiv kojega Todorov piše svoje knjige – išao je upravo kičmom našega prostora. Phil Zimbardo, američki psiholog, detaljno je protokolirao čuveni Stanford Prison Experiment (Stanfordski zatvorski eksperiment), tokom kojega je shvatio nešto apsolutno bitno za ljudsku vrstu; nešto o njezinoj spremnosti za nasilje koja samo traži svoje poticaje, te ih nalazi u »najurednijim« uvjetima svakidašnjice. Zimbardo objasnio je, znanstveno, neoborivo, uzroke strašnih događanja i prosedeo dobro čuvanih američkih tamnica (primjeri: Guantanamo, Abu Ghraib) u kojima Zapad vodi svoj »sveti rat« protiv džihada. Mnoga su i sve nova otkrića potvrdila uvide američkog profesora, a ponešto je pricurilo i na cijevi koje je odvurnuo uhićeni Julian Assange. I Todorov i Zimbardo daju nam mnoštvo dragocjenih obavijesti o svijetu u kojemu pokušavamo preživjeti.

Bensoussan, Küng, Enzensberger

Spomenut ću i treći naslov koji sam u Čitaonici recenzirao prethodne godine: Bensoussanovu knjigu »Evropa – genocidna strast« koja je u hrvatskom prijevodu upravo objavljena kod istog izdavača, dakle TIMpress, Zagreb. I preporučit ću pažnji urednika i recenzenata naslov Hansa Künga, odvažnoga teologa koji već desetljećima piše na liniji obrane »liberalnih« (u crkveno dopuštenoj verziji) postignuća Drugog Vatikanuma, papinog »ljubećeg protivnika«: »Početak svih stvari«. Küng je napisao ovu knjigu na crti »nemoguće misije«: htio je pomiriti teologiju i prirodne znanosti, kao što je u ranijim knjigama pomirivao teologiju i filozofiju, teologiju i antropologiju, Boga i Slobodu. Knjiga pošteno iznosi gotovo sve točke trenja, najžarenija mjesta koja daju vjerovati da se znanost o božanstvu i znanost o prirodi potpuno i nepomirljivo razilaze...A on je, pazi sada, veći teolog od aktualnog Svetog Oca, akoprem manji filozof. Njih su se dvojica susretali i gubili, između Ratzingera i Künga ostalo je i danas nešto mutno i neraščišćeno. Prvi radi na svjetskoj crkvi, drugi sanja o svjetskom ethosu. Prvi se moli Bogu, drugi moli za Boga. Vjerujem da će i ova (Küngova) knjiga biti prevedena s njemačkog izvornika. Već je prevedena knjiga koju nosi glas s druge strane »barikade«: »Ateološki traktat« Michela Onfraya, lucidna, emancipatorska, puna neke mračne veselosti (Poduzetništvo Jakić, Cres).

Predložiti ću vam sada dva beletristička naslova. U vrlo ažurnom prijevodu s njemačkog izvornika dobili smo Enzensbergerov

briljantno pisani roman »Hammerstein ili svojeglavost«. H. M. Enzensberger, lucidan pjesnik, romanopisac, urednik, jako se potrudio istražiti sudbinu Kurta von Hammersteina, Hitlerova oponenta u stožeru njemačke vojske, uzevši tu osobu kao tipičnu za nešto netipično: građanski i aristokratski otpor, dakle, otpor viših krugova njemačkog društva nacizmu, napose barbarstvu supijanih arivista »bez podrijetla«. Plemić, buržuj, aristokrat prezreo je austrijskog kaplara koji se verao u vlast iz stražnjih soba neprovjetrenih minhenških pivnica. Struktura romana potvrđuje poznat piščev zaigrani duh te ona razmiče granice biografskog žanra i dokumentarističke proze. To je svakako jako dobra književnost, uza sve; no svekolik njemački otpor ovoga tipa bio je jedva dovoljan za jedan neuspjeli atentat po crti zavjere većeg stila ali maloga dometa; i to u trenutku dobrano iza staljingradskog rasula Šeste armije Friedricha von Paulusa, otkad je gotovo svima u Njemačkoj, a napose visokim časnicima Wehrmachta, bilo jasno da je rat izgubljen. Hammerstein razlikuje se od von Stauffenberga i drugih visokih časnika oko njega po tome što već od prvog susreta s Hitlerom nadalje ovaj shvaća da »karizmatički vođa« naprosto nije njegov broj. Meni je naravno jasno što toliko uzbuđuje Enzensbergera u kontekstu Hammerstein: Potpuna imunost potonjega na »karizmu« Führera kojoj su podlegli gotovo svi Nijemci, a nisu baš svi bili budale. Ova je knjiga izašla kod Disputa, Zagreb.

Nada Gašić: »Voda, paučina«

Napokon za one koji hoće imati u rukama knjigu napisanu na našem jeziku, i žele čitati o životima ljudi »tu prekoputa«, to jest žele čitati o tim svakidašnjim životima tako zaneseno da im knjiga ostane na pokrivaču, dok tonu u san, jer preostalu snagu žele pokloniti još ponekoj stranici: te uvjete zadovoljava roman Nade Gašić »Voda, paučina«, Algoritam, Zagreb. Autoricu mnogi smatraju »najzagrebačijom« spisateljicom. Ovo je njezin drugi roman, jer ona je sama počela pisati veće forme nakon desetljeća iščitavanja tuđih rukopisa. »Voda, paučina« precizno je ukotvljena u vrijeme, premda je protok tog vremena mnogo dulji nego u prvom romanu; a njegov scenerij jest Trešnjevka, ona Trešnjevka koju neki od nas poznaju iz svojega djetinjstva i koje naravno više nema, ali i Trešnjevka »malih ljudi«, pa i »polusvijeta« današnjice – dakle, usred doba naše vayne tranzicije. U ovom romanu imade sva sila suptilnih formalnih dosjetki, i pisana je, kao i prvi roman, s nevjerojatnim osjećajem za specifičnosti govora pojedinih osoba; u tome je Gašić bolja od većine suvremenih dramatičara u čijim dramama dramske osobe uglavnom govore isti govor iako puše različite cigarete. Njezin je roman, po mojemu sudu, mnogo bolji od proznih uradaka mnogo razvikanijih, i sudeći po nagradama (no to je posebna priča) mnogo uspješnih autora i autorica.

Snježana Kordić: Jezik i nacionalizam

Nijedna knjiga prošle godine nije izazvala toliko zle krvi i kontroverzija, što su nažalost otrovne koliko u nekakvoj konačnici i jalove, od knjige Snježane Kordić »Jezik i nacionalizam« koju je objavio Durieux, Zagreb. Nitko od onih koji su 2010. nešto objavili, bilo u kojem žanru, nije toliko napadan kao Kordić, ujedno s toliko malo argumenata po staroj formuli: što manje argumenata, to više mržnje koja mora obaviti posao samih nedostajućih argumenata. Ali mržnja to ne može. Snježana Kordić, međutim, argumentira, i ta je jednostavna činjenica baš ona koja je njezinim oponentima tako neugodna. Naprosto je neshvatljivo zašto jedna jednostavna i neoboriva lingvistička evidencija izaziva takve katarakte agresije. Iz te jednostavne evidencije, koju može omesti jedino gluhoća, ne slijedi nikakva posebna politika, nikakva posebna »nostalgija« što je inače, osobito kod onih koji su nekako sve nesigurniji u svoju misiju, u svoje mesijanstvo, u svoje poslanje, izašla na tako »zao glas«. Oni, naime, u strpljivoj, skoro nježnoj argumentaciji jednostavne evidencije – da su, naime, hrvatski i srpski jedan policentrični jezik – vide zavjeru protiv hrvatske državnosti, ni manje ni više, protiv hrvatskoga Ustava, protiv hrvatstva kao takvoga, protiv domovine kao takve, protiv Domovinskog rata, protiv apsolutno svega što oni nisu ovjerali svojim časnim znanstvenim i sličnim biografijama i karijernim uspjesima kao takvog. Carevi hrvatske lingvistike, najkasnije od objavljivanja ove jako važne knjige, možda se ne nose po novoj modi, oni su, dakako, solidno konzervativni, oni, napokon, od svojih »uvida« imaju velike koristi, ali oni su ipak goli i sada već posve prozirni. Kordić anticipirala je jedan »gadget« koji se danas može kupiti za male pare, a uz njegovu pomoć možeš u svakoga zaviriti kao da je na rendgenu.

Da nevolja lingvističkih careva i faraona hrvatske lingvistike bude veća, Snježana Kordić razvija svoju argumentaciju prenoseći u hrvatski kontekst glasove inozemnih lingvista, slavista, kroatista koje su naše jezične svađe uglavnom nasmijale, često do suza. Snježanu Kordić, dakako, mnogi bi danas rado spalili zajedno s njezinom knjigom, koja je, da nevolja bude veća, upravo izašla u drugom izdanju. U običaju je kod nas da se s vremena na vrijeme spaljuju knjige, ali slab je to nadomjestak za pravu ljudsku pečenku. Riječju, frustracije njezinih oponentata ogromne su, i ja ne vjerujem da će se polemike oko ove važne knjige tako skoro stišati. Čak mislim, neće nikada. No, Snježani Kordić pripada zasluga što je učinila prvi korak u oslobađanju hrvatske lingvistike od hrvatske politike, kobne, nezdrave i nepametne zabave »u Hrvata«.

Drugo izdanje ne razlikuje se od prvoga, osim što je drugo, a to je, zar ne, nesnošljivo.

Govedić, Paić, Telećan, Matvejić

Navest ću na kraju četiri knjige hrvatskih autor(ic)a koje su nošene teorijskim ambicijama. One traže apsolutno suradničko čitanje i obaviješteno čitateljstvo. Ali, nije li Bert Brecht govorio o »užitku u spoznaji«? Prva je teatrologijska, a teatrologija je, poznata je stvar, iz Hrvatske htjela uteći preko Bare, u liku bivšega predsjednika, pa je, nezasluženo, izašla na zao glas. Mislim na knjigu Nataše Govedić »Filozofija dramatičnosti«, Tvrđa, Zagreb: najznačajnija knjiga na tom području u ovom izmičućem desetljeću. I još samo dvije: Žarko Paić, »Zakret«, Litteris, Zagreb i Dinko Telećan »Pustinja«. Prva traži svoje filozofe, druga suptilne čitače gotovo ezoteričnih stvari (ako se pod time ne misli na neizlječivi New Age). Naravno, Matvejićeva knjiga o kruhu našem svagdašnjem, blagujemo li taj kruh kao takav, ili ga uzimamo kao tijelo Boga, kvasnoga ili beskvasnoga – velika je naracija o naoko maloj temi. Matvejić, do danas je to već očito, ponovit će ovom knjigom svjetski uspjeh koji ima s »Mediterskim brežuljkom«. Pa otkud bismo onda mi smjeli kaskati za svijetom kad se radi o knjizi našega pisca?

I još jedan naslov koji nisam recenzirao jer su to učinili drugi u ovim novinama: Witold Gombrowicz, »Trans-Atlantik«, lucidan roman

najkonzekventnijeg egziliranog književnika, najčistijega Ahasvera, u majstorskom prijevodu Mladena Martića, Fraktura, Zagreb. Preporučujem čitati spareno s novelama istoga pisca, skupljenim pod zagonetnim naslovom – »Bakakaj« (što je ime ulice u Buenos Airesu gdje je Gombrowicz tavorio svoje izbjegličke dane) – u prijevodu Tanje Miletić-Oručević, također u izdanju Frakture, doduše godine 2007.

Eto, to bi bio moj izbor za vas što lutate gore-dolje i lijevo-desno, uz prekrcane police knjižara koje, ako hoće biti uspješne u poslu, moraju sve više nalikovati shopping mall-ovima, city-centrima, mega-storima, itd., itl. Ali kupovina knjige ima jednu značajnu prednost u odnosu na »shopping« bilo kojeg drugog predmeta. Pratite pažljivo lica svojih bližnjih u trenucima »otvaranja poklona«, dok se vani puca u čast nebeskoga mira i Mladoga Kralja. Teško je danas naći – u recesiji smo – poklon koji je istodobno jako potreban, ali i slobodan od prigovora svake utilitarnosti: skoro nemoguća misija, čak i ako ste s karticama u plusu. A knjiga rješava taj problem. Da bi netko znao, je li ona dobro odabrana, treba je pročitati. U dobu u kojemu »nitko ništa ne čita«, kako se izrazio Krleža, možda se izvučete tako što je vaši ukućani, vaša djevojka, vaš dečko možda nikada neće pročitati. Ja sam, doduše, nastojao odabrati takve naslove s kojima se možete slobodno upustiti u ovaj mali eksperiment: što će, naime, biti ako ih uzmu čitati?